

УДК 343.412

DOI <https://doi.org/10.32782/2078-3566-2024-3-15>

**Лариса
МАРЦЕНЮК[©]**
доктор економічних
наук, професор
(Український
державний
університет науки
і технологій,
м. Дніпро, Україна)

**Олена
ПРОЦЕНКО[©]**
науковий
співробітник
(Дніпровський
державний
університет
внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)

БОРОТЬБА З ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто види домашнього насильства. Проаналізовано зміни в сучасному законодавстві щодо посилення відповідальності осіб як за вчинення домашнього насильства, так і за його приховування з боку осіб, яким стало про це відомо. Окрему увагу приділено видам домашнього насильства, з якими можуть стикатися діти. Особливий наголос зроблено на вмінні батьків розпізнати той факт, що дитина стала жертвою насильства в Інтернеті.

Ключові слова: домашнє насильство, насильство за ознакою статі, насильство над дітьми в Інтернеті, протидія домашньому насильству.

Постановка проблеми. Прояви насильства в тій чи іншій формі були в усі часи та в усіх країнах. Мабуть, кожна особа хоча б раз у житті стикалася з тим чи іншим проявом насильства. Загалом насильство можна визначити як дію або бездіяльність однієї людини стосовно іншої, що завдає шкоди здоров'ю як фізичному, так і психічному, принижує почуття честі та гідності. Честь та гідність гарантовані головним Законом України – Конституцією. Жодну людину не можна принижувати ані фізично, ані психічно. Разом з тим кожна людина повинна розуміти чіткі межі стосовно того, де саме вона є кривдником, а де жертвою, тобто усвідомлювати межі нормальної, тобто законної, поведінки.

В Україні заборона всіх форм насильства проголошується Основним Законом, а саме Конституцією України, Кримінальним кодексом України, Законом України «Про попередження насильства в сім'ї», Законом України «Про охорону дитинства», постановами Кабінету міністрів України та багатьма іншими нормативно-правовими актами. Однак, попри різноманіття законодавства в окресленому напрямі, обізнаність громадян України поки що є доволі низькою стосовно того, що саме є порушенням у контексті насильницьких дій, куди потрібно звертатися, аби запобігти насильницьким діям, та які заходи покарання передбачені для порушників Закону [1].

Насильницькі дії порушують гарантоване Конституцією України право громадянина на особисту недоторканність. Ідеться про особистий простір, в якому немає будь-яких насильницьких дій і який є оптимальним простором для життя та розвитку людини, для реалізації її цілей та планів, для її спокійного існування.

Місця, де може відбуватися насильство, вражають своєю різноманітністю. Це може бути сім'я (вдома), вулиця, будинок, транспорт, навчальний заклад, місце роботи тощо. Воно

© Л. Марценюк, 2024

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-4121-8826>

© О. Проценко, 2024

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-4758-3349>

(наси́льство) може проявлятися наживо або засобами телефонного чи Інтернет-зв'язку. Це може бути зроблено особисто або через третіх осіб. Може бути застосоване насильство навіть із використанням штучного інтелекту.

Насильство у сім'ї (акт насильства) – це умисні дії фізичного, психологічного, сексуального чи економічного спрямування одного члена сім'ї (кривдника) щодо іншого члена сім'ї (жертви), якщо ці дії порушують гарантовані конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і завдають йому моральної шкоди, шкоди його фізичному та психічному здоров'ю. Кривдник може діяти як один та завдавати моральної чи психічної шкоди одній жертві чи декільком жертвам одночасно або в різні періоди, так і групою по відношенню до однієї особи або до групи жертв. У будь-яких випадках та в будь-яких комбінаціях кількості кривдників Закон повинен жорстко реагувати на будь-які прояви насильства [2].

Враховуючи те, що в Україні зростає кількість випадків домашнього насильства, в тому числі прихованого, вважаємо цю тему актуальною для наукового обговорення.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Вітчизняні та іноземні науковці неодноразово намагалися систематизувати суб'єкти та об'єкти домашнього насильства, пропонували напрями боротьби із домашнім насильством, аналізували найкращі зарубіжні практики з даного питання. Наприклад, вчені І.М. Вітківська та М.В. Потапенко чітко окреслили, що домашнє насильство є соціальною проблемою України [3]. Науковець О. Біловол приділив увагу дослідженню проявів психологічного насильства [4]. Дослідниця К. Плутицька дослідила кваліфікацію фізичного домашнього насильства [5]. У науковій праці Р. Кифлюка знаходимо розгляд особливостей кримінальних проваджень, пов'язаних із насильством [6]. Про відповідальність за прояви домашнього насильства ідеться у дослідженні О. Дудорова та М. Хавронюка [7]. Питання важливості участі національної поліції у протидії насильству розглянули автори О.Б. Мороз, Ю.А. Хатнюк [8], а науковиця В.В. Грицанюк підняла важливу тему наявності та доступності шелтерів для жертв домашнього насильства [9]. Науковиця Н.П. Мокрицька акцентувала увагу на вивченні видів соціальних послуг, що надаються особам, які стали жертвами домашнього насильства [10]. Проблему насильства у практичній діяльності вивчено нами в [11]. М.В. Белов та М.К. Максимова проаналізували реагування поліцейських на звернення громадян про факти домашнього насильства [12]. Правові повноваження суб'єктів, що здійснюють запобігання та протидію насильству, вивчила М.В. Науменко [13]. І.Д. Мельниченко дослідила основні спрямування співпраці спеціалізованих служб щодо попередження сексуального насильства, пов'язаного з воєнними діями на території України [14]. Вчені К.В. Мануїлова та П.А. Рудецька вивчили світовий досвід країн з окресленого питання [15].

Оскільки обстановка із динамікою проявів домашнього насильства та законодавство щодо припинення цього явища та боротьби з ним не є сталою, а постійно змінюється, є потреба окреслити сучасні проблеми теорії та практики боротьби з домашнім насильством в Україні.

Метою статті є окреслення сучасних проблем теорії та практики у боротьбі з домашнім насильством в Україні.

Виклад основного матеріалу. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» чітко трактує, що саме можна вважати економічним насильством: так, у статті 1 вказано, що це форма домашнього насильства, що включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру. Ідеться про умисне злодіяння, але ми вважаємо, що навіть якщо кривдник неумисно робить перераховані вище діяння, наприклад, не організовує дитині належні умови для розвитку, навчання, повноцінного харчування,

забезпечення медичними послугами тощо (наприклад, прикриваючись власними потребами або нестачею ресурсів), то це теж повинно підпадати під дію вказаного Закону [16].

Що стосується психологічного насильства, то законотворець наполягає, що це така форма домашнього насильства, що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, які спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за власну безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи. Дуже часто жертви домашнього насильства психологічно пригнічені та бояться звернутися за допомогою. Здебільшого вони просто не знають, куди саме звертатися, та не впевнені в дієвості звернення до компетентних органів. Завдання цивілізованого суспільства – вміти розпізнати жертву домашнього насильства та вмовити її розкрити кривдника. Вихователі дитячих садочків, вчителі в школах, викладачі в університетах, керівники різних підрозділів повинні знати ази психологічної справи, аби розпізнати за поведінкою жертв домашнього насильства.

Не можна не сказати і про таку форму насильства, як сексуальне. У статті 1 Закону вказано: «Сексуальне насильство – це форма домашнього насильства, що включає будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканності особи, у тому числі вчинені стосовно дитини або в її присутності». Це окрема важлива тема для дискусії, адже якщо доросла людина розуміє, що саме може бути сексуальним насильством, то дитина може сприйняти сексуальне насильство як гру, особливо, якщо ініціативу проявив хтось з близьких дитині людей – батько, вітчим, мати, мачуха або брати, сестри, дядьки, тітки, навіть сусіди та інші близькі чи знайомі в повсякденному житті особи. Тому вкрай важливим є формування у дитини з малого віку розуміння того, що саме є нормою, а що ні (порушення її особистого простору) в сексуальному плані. Щоб дитина розуміла, що сексуальні вчинки з будь-ким із дорослих, навіть якщо це знайома особа, є неприпустимими та такими, за які будуть покарані дорослі ініціатори.

Окремо слід сказати і про фізичне насильство. Це поняття чітко окреслено в Законі: «Фізичне насильство – це форма домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру». У деяких родинах вказані дії вважаються нормою, наприклад, різного роду стусани, штовхання, побої та інше. Той, хто виконує ці дії, виправдовується перед оточуючими ситуацією, що склалася. Начебто застосування фізичного насильства є елементом виховання. У підсумку члени родини, а особливо діти, сприймають фізичне насильство як нормальне та допустиме явище. Наприклад, якщо дитина щось розбила або мати приготувала пересолену їжу, батько родини виправдовується, що має право застосовувати фізичне насильство щодо своїх близьких, адже члени родини допустили якісь помилки. Дуже часто і сам кривдник, і жертви вважають фізичне насильство нормальним явищем, яке може запобігти появі поганих ситуацій в подальшому. Аби уникати цього в повсякденному житті, жертви повинні чітко знати, що саме є фізичним насильством, а кривдник повинен усвідомлювати, що Закон передбачає сувору відповідальність за протиправні дії.

Перераховані види домашнього насильства не є повними, адже, окрім психологічного, фізичного, сексуального та економічного, жертва може піддаватися й іншим видам насильства, які не окреслені в Законі [17]. Ми маємо на увазі такі форми насильства, які вказані у Стамбульській Конвенції. Зокрема, ідеться про інтернет-цькування

(або кібербулінг), в процесі якого жертва зазвичай піддається образливим нападкам з боку великої кількості людей, адже у відкритий доступ потрапляє її особиста інформація, нерідко із вказанням адреси проживання, особистими фото та іншими персональними даними. Для багатьох жінок Інтернет стрімко перетворився на небезпечну зону, де тисячі з них щодня стикаються із загрозами. Іншим різновидом насильства є сталкінг (переслідування). Мається на увазі неодноразове погрожування комусь через фізичне переслідування або залучення до небажаного спілкування чи навмисне інформування когось про те, що за ним ведеться спостереження, щоб змусити боятися за свою безпеку. Часто переслідувачі (кривдники, насильники) вимагають гроші у жертв за тимчасове мовчання кривдника [18]. У такому разі жертва знаходиться в складному стані, адже розуміє, що той, хто її переслідує, може створювати безліч різних акаунтів та продовжувати її цькувати чи переслідувати. З іншого боку, жертва може видалити свій акаунт, але вона не хоче цього робити, адже втратить частину аудиторії, з якою вона тривалий час вже спілкується.

З розвитком діджиталізації стало зрозуміло, що Інтернет приніс в життя сучасних людей не тільки користь, а й велику шкоду – від відсутності спілкування наживо до проявів масштабних Інтернет-афер та злочинів у соціальних мережах. Як свідчить статистика, щосекунди поліція країн світу отримує повідомлення про сексуальне насильство над дитиною в Інтернеті, тобто кожна восьма дитина в світі стає жертвою Інтернет-злочинців. Дітям або висвічується неприйнятний для їхнього віку контент, або їх втягують у бесіди на сексуальні теми, або просять за гроші надіслати власні фото сексуального характеру, а потім шантажують, або використовують реальні пристойні фото дітей та за допомогою штучного інтелекту роблять їх сексуально неприпустимими і потім шантажують дітей цими підробними фотографіями. Оскільки діти з малолітнього віку успішно вчаться користуватися мобільними гаджетами, вік жертв сексуального насильства в Інтернеті зменшується. Більшість дітей до 14 років, як виявилось, були жертвами сексуального насильства в Інтернеті, наприклад, в той час, коли їм невідомі особи прислали фото та відео сексуального характеру [19].

Щороку поліціанти фіксують приголомшливу кількість дітей, що стали жертвами в Інтернеті – 300 мільйонів осіб. І кожен з цих дітей запам'ятає цей факт і ще невідомо яким чином це відобразиться на дитячій психіці – дитина усамітниться або, навпаки, демонструватиме агресію проти усього світу. У будь-якому разі наслідки сексуального насильства через Інтернет для дітей є негативними.

Згідно з даними опитування, проведеного в Україні, більшість, а це 83% дітей, вперше побачила сексуальний контент саме в Інтернеті. І це не дивно, адже в останні роки внаслідок об'єктивних та суб'єктивних причин – від відсутності часу у батьків на спільне проведення часу з дітьми до поширення коронавірусної хвороби та вторгнення росії в Україну, що спричинило необхідність у дітей більше часу проводити в Інтернет-середовищі, збільшилися ризики того, що діти побачать небажаний контент в Інтернеті [20].

Прояви сексуального насильства можуть бути різними, але їх можна класифікувати за трьома категоріями. По-перше, це секстинг, тобто обмін фотографіями на сексуальну тематику. Дитина не розуміє, що будь-яка фотографія, яка одного разу потрапила до Інтернету, не завжди може бути видалена повністю та назавжди, а отже, існують ризики того, що цією фотографією скористаються злочинці. По-друге, це онлан-грумінг, коли доросла людина може приховуватися за дитячим акаунтом і таким чином вводити в оману іншу дитину, при цьому вимагаючи обмін фотографіями чи відео сексуального характеру. По-третє, це сексторшен – явище, за якого злочинець отримав фото сексуального характеру та шантажує жертву, вимагаючи гроші, інакше непристойні фото стануть доступні усім користувачам в Інтернеті.

У 2023 році поліція України затримала чотирьох осіб, що займалися сексуальним насильством в Інтернеті. Зрозуміло, що кількість кривдників, що орудують в Інтернет-

просторі, набагато більша. Важливо, що суспільству вже доступні подібні новини про те, що кривдники затримані та що вони будуть відповідати за скоєні злочини за Законом. При цьому потрібно сказати, що більшість дітей не повідомляє про сексуальне насильство, скоєне над ними в Інтернеті, своїм батькам з двох причини. Діти вважають, що такий контент є прийнятним та що кривдникам нічого не буде за ці злочини, а друга причина полягає в тому, що батьки сваритимуть дитину і казатимуть, що саме вона у цьому винна, що, можливо, вона сама спровокувала дорослу людину на сексуальне насильство, і заборонять дитині спілкуватися в Інтернет-просторі в подальшому або значно обмежать час на це спілкування або, можливо, спілкування буде під наглядом. У будь-якому разі дитина думає, що викриття правди батькам носитиме саме для неї негативні наслідки (посилення контролю з боку батьків), а для кривдника – нейтральні, тож часто діти приховують факти сексуального насильства в Інтернеті [21].

Водночас законодавець передбачив різні форми відповідальності за різні прояви сексуального насильства залежно від важкості отриманих жертвою страждань – від адміністративного штрафу до кримінальної відповідальності (статті 156-1 (домогання дитини для сексуальних цілей) та 301-1 (виготовлення та розповсюдження дитячої порнографії) Кримінального кодексу України).

Світова спільнота об'єдналася в цьому питанні, аби захистити дітей в усьому світі від проявів сексуального насильства в Інтернеті. Так, відомі компанії з розробки програм з використанням штучного інтелекту об'єдналися заради того, аби в Інтернет-просторі автоматично блокувалися зображення та відео з оголеними дітьми [22]. Таким чином, мисливці за сексуальними фото дітей будуть позбавлені можливості їх розповсюджувати та ще й заробляти гроші на цьому.

Є позитивні приклади реагування і з боку громадських органів. Так, шкільні громади в Канаді подали в суд на відомі соціальні мережі та виставили суттєвий позов на 4,5 мільярда канадських доларів за те, що вони значно пригнічують увагу учнів та затягують своїм контентом дітей, відволікаючи їх від корисних справ для перегляду безкінечних відео сумнівного характеру [23].

Батькам та оточенню дітей потрібно вчасно розпізнати те, що дитина стала жертвою сексуального насильства. Серед ознак, що потребують уваги з боку дорослих, можуть бути такі: часта зміна настрою, порушення сну, дратівливість або зайва усамотненість, апатія до оточуючих, небажання виконувати домашні обов'язки, вчитися, спілкуватися з однолітками; приховування гаджетів, їхнє блокування, аби батьки не побачили контент, що цікавить дитину; порушення харчової поведінки, вживання алкоголю або наркотичних засобів тощо. Батькам бажано знати деякі коди, якими користуються діти в Інтернеті, які можуть сигналізувати про те, що дитина щось приховує. Ці коди можуть означати різні сигнали співрозмовнику – від «дорослі поруч» до заклику надіслати сексуальні фото. Алгоритм дії у разі виявлення фактів сексуального насильства із дитиною в Інтернеті повинен бути таким: зробити скріншоти доказів, заблокувати кривдника, повідомити кіберполіцію, повідомити адміністратора сайту, а також розповсюдити ім'я кривдника та його акаунт задля того, аби інші не стали його жертвами.

У будь-якому разі батькам та оточуючим дітей дорослим потрібно бути пильними, аби дитина не завдала шкоди собі та оточуючим та щоб вона виросла психічно та фізично здоровою людиною, якій буде легко жити в сучасному суспільстві.

Окрім дітей, часто жінки зазнають сексуального насильства. Це і сексуальні домагання, і дії сексуального характеру, і примус займатися проституцією тощо. Всесвітня організація охорони здоров'я визначає насильство щодо жінок як «серйозне порушення прав людини, а також широко поширену проблему для охорони здоров'я» [18].

З початку повномасштабного вторгнення росії в Україну близько трьохсот осіб (серед них і жінки, і чоловіки) заявили про факт їхнього зґвалтування з боку російських

солдат. Сексуальне насильство приносить жертвам не тільки короточасне фізичне негативне хвилювання, а й може викликати тривале лікування від різноманітних хвороб – від інфекційних до нестабільного душевного стану, що, зрештою, може призвести до усамітнення або навіть до самогубства [24].

Домашнє насильство також називають насильством з боку близької людини [25]. Саме близькі особи зазвичай є кривдниками та жертвами.

Насильство в сім'ї є порушенням громадянських прав, яке часто призводить до поганих наслідків для здоров'я жертви та може торкнутися будь-кого незалежно від етнічної приналежності, культури чи релігії. Насильство може посягати не лише на фізичну свободу людини, але і на свободу її волевиявлення [26]. І це дуже слушна думка, адже, окрім фізичної свободи, будь-яка людина прагне і психологічної свободи, а, отже ніхто не має права забирати ці свободи у інших. У такому контексті бажано врахувати, щоб власна свобода не перетиналася із свободою інших людей і щоб кожна особа завжди розуміла межі свого та чужого середовища.

Насильство в сім'ї має катастрофічні наслідки як для дорослих, так і для дітей. Домашнє насильство, яке іноді називають насильством з боку інтимного партнера або насильством у сім'ї, може бути психологічним, фізичним та/або сексуальним насильством одного партнера щодо іншого [24].

Позитивні зрушення в законодавчому плані щодо посилення покарання насильників тривають. Так, 22 травня 2024 року Верховна Рада України прийняла важливий з точки зору захисту жертв домашнього насильства Закон «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» (№ 8329).

Таким чином, прийнятим актом норми Кодексу України про адміністративні правопорушення та Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» приводяться у повну відповідність до основних положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цим явищем та вдосконалення процесуального порядку розгляду таких справ.

Серед іншого під час розгляду справ про адміністративні правопорушення, пов'язані з домашнім насильством, насильством за ознакою статі, суди тепер вирішуватимуть питання про направлення осіб на проходження програми для кривдників з обов'язковим обґрунтуванням такого рішення у постанові про адміністративне правопорушення за цією категорією справ.

Також обмежується можливість застосування звільнення від адміністративної відповідальності при малозначності правопорушення щодо правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством.

Передбачається збільшення до дванадцяти годин строку адміністративного затримання осіб у випадках вчинення ними домашнього насильства, насильства за ознакою статі або невиконання термінового заборонного припису у необхідних випадках для встановлення особи або з'ясування обставин правопорушення.

Крім того, тепер доволі чітко розмежовується адміністративна відповідальність за сексуальне домагання з кримінальною відповідальністю за сексуальне насильство. Безумовно, ми згодні з тим, що за різний ступінь тяжкості злочинів повинна бути передбачена різна відповідальність.

Важливим аспектом прийнятого Закону є те, що тепер дитина-свідок домашнього насильства також прирівнюється до жертви домашнього насильства. І це вірно, адже психіка дитини при проявах домашнього насильства страждає не тільки у разі вчинення насильства щодо неї, а й до щодо інших осіб, близьких дитині. Отже, потрібно було на законодавчому рівні вже давно захистити дитину-свідка домашнього насильства.

Цей Закон доповнює КУпАП кількома важливими статтями, які закликають дорослих не бути байдужими та заявляти про відомі злочини у сфері домашнього насильства. Так, неповідомлення про вчинення домашнього насильства стосовно дитини поліцейським, освітянином, медиком або соцпрацівником передбачає штраф від 20 до 30 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (340–510 грн) або місяць виправних робіт з відрахуванням 20% заробітку. Тепер є надія, що оточуючі дітей люди не будуть байдужими.

За насильство за ознакою статі законодавець тепер передбачає штраф від 20 до 40 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (340–680 грн) або до 40 годин громадських робіт, або до місяця виправних робіт із відрахуванням 20% заробітку, або до 10 діб адміністративного арешту. Таким чином, відповідальність не тільки кривдників, а й тих, хто знає про прояви домашнього насильства, але замовчує ці факти, посилилася [27].

Потрібно якомога ширше та голосніше розповсюджувати інформацію про те, що саме є домашнім насильством і що жертви не повинні боятися своїх кривдників, а повинні сигналізувати про злочини у відповідні органи. Обізнаності суспільства сприяють різноманітні заходи, що популяризують дану тематику. Наприклад, такі заходи, як Всеукраїнська компанія «16 днів проти насильства», сприяють тому, що громадяни різного віку дізнаються більше про методи боротьби з домашнім насильством, адже у рамках цієї кампанії проведено сотні заходів у школах, університетах, суспільних місцях, засобах масової інформації тощо [28].

Вважаємо, що домашнє насильство є результатом не тільки потенційної безкарності кривдника, а й сприйняття жертвою обставин, що склалися у сім'ї, нормальними. Припиненню насильства в сім'ї повинен сприяти кожен громадянин не тільки своїм позитивним прикладом, а й небайдужістю у разі, якщо особі стало відомо про домашнє насильство у будь-якій сім'ї [29].

Висновки. Задля швидкого реагування на звернення постраждалих осіб від домашнього насильства треба на державному рівні організувати підготовку висококваліфікованих спеціалістів із стажуванням за кордоном для вивчення кращих міжнародних практик у сфері протидії домашньому насильству, в тому числі й за ознакою статі. Вони повинні вміти ефективно реалізувати затверджений законодавством України механізм допомоги постраждалим – від організації надання швидкої медичної та психологічної допомоги, вміння оцінити ризики потреб постраждалої особи, а також організувати застосування до кривдників запобіжних або обмежувальних заходів, притягнення до кримінальної відповідальності. Оскільки постраждала особа або її представник можуть звернутися до керівництва місцевого самоврядування або до органів поліції чи до представників закладів освіти тощо, дуже важливо, аби працівники перерахованих установ були компетентні та впродовж доби відреагували за заяву потерпілої особи та сприяли застосуванню дієвих заходів її захисту [30].

Потрібно якомога ширше та голосніше розповсюджувати інформацію про те, що саме є домашнім насильством і що жертви не мають боятися своїх кривдників, а повинні сигналізувати про злочини у відповідні органи. Обізнаності суспільства сприяють різноманітні заходи, що популяризують дану тематику.

Задля стійкого формування в суспільстві нетерпимого ставлення до будь-яких насильницьких моделей поведінки, небайдужого ставлення до постраждалих осіб, насамперед дітей, усвідомлення насильства як порушення прав людини потрібно, аби громадські організації, інші зацікавлені фізичні та юридичні особи на постійній основі організовували проведення тематичних інформаційних заходів.

Список використаних джерел

1. Конституція України. URL: <https://konstitutsiya.com.ua/st-2>.
2. Поняття насильства, його види. URL: <https://ldn.org.ua/useful-material/ponatta-nasilstva-jogo-vidi/>.

3. Вітковська І.М., Потапенко М.В. Домашнє насильство як соціальна проблема в сучасній Україні. *Socioprospace: міждисциплінарний електронний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи*. 2021. № 11. С. 23–29. URL: <https://doi.org/10.26565/2218-2470-2021-11-03>.
4. Біловол О. Психологічне насильство як вид домашнього насильства. *Кримінальне право*. 2021. № 4. С. 215–221. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/4/34.pdf>. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.4.33>.
5. Плутицька К.М. Проблеми кваліфікації фізичного домашнього насильства. *Вісник Запорізького національного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2018. № 3. С. 112–117.
6. Кифлюк Р.В. Особливості розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень, пов'язаних з насильством в сім'ї: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2020. 233 с.
7. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі : науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України. Київ : Ваіте, 2019. 288 с.
8. Мороз О.Б., Хатнюк Ю.А. Роль органів національної поліції в запобіганні та протидії домашньому насильству. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія «Право»*. 2023. Випуск 80, частина 1, с. 513–521. URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/01/80_part-1_Edit.pdf#page=513.
9. Грицанюк В.В. Особливості запобігання гендерно зумовленому насильству в Україні. *Публічне управління та соціальна робота*. 2023. № 2. С. 46–51. URL: <https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/12503/1/%d0%93%d1%80%d0%b8%d1%86%d0%b0%d0%bd%d1%8e%d0%ba.pdf>.
10. Мокрицька Н.П. Деякі питання надання соціальних послуг для осіб, які постраждали від домашнього насильства. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 3. С. 182–188. URL: <http://journals.lvduvs.lviv.ua/index.php/law/article/view/642/632>.
11. Проценко О.В. Проблемні питання щодо запобігання та протидії домашнього насильства та насильства за ознакою статі в практичній діяльності. *Інтернаука. Серія «Юридичні науки»*. 2023. № 6. URL: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2023-6-8945>.
12. Белов М.В., Максимова М.К. Реагування поліцейськими на факти вчинення домашнього насильства. *Попередження домашнього насильства : матеріали X Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції*. 2023. С. 29–32. URL: <https://dspace.oduvs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/484aa209-8f5d-4e0b-9a22-1cb86b90a3c7/content#page=29>.
13. Науменко М.В. Повноваження суб'єктів, постраждалих від домашнього насильства, права на захист. *Право і суспільство*. 2023. № 5. С. 40–44. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/762fc11c-75db-4647-8da2-4829019855e9>.
14. Мельниченко І.Д. Взаємодія спеціальних суб'єктів щодо запобігання сексуальному насильству, пов'язаному зі збройним конфліктом в Україні. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/8537>.
15. Мануїлова К.В., Рудецька П.А. Світовий досвід країн та міжнародно-правові аспекти щодо домашнього насильства. *Київський часопис права*. 2023. № 2. С. 221–227. URL: <http://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/340>.
16. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.
17. Марценюк Л., Проценко О. Удосконалення сутності поняття «домашнє насильство». *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 2. С. 203–209. DOI: 10.31733/2078-3566-2023-2-203-209.
18. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. URL: <https://rm.coe.int/1680462546>.
19. Жертвою сексуального насильства в інтернеті є кожна 8-ма дитина у світі: про злочини повідомляють щосекунди. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/kozhna-vosma-ditina-u-sviti-ye-zhertvoyu-seksualnogo-nasilstva-v-interneti-doslidzhennya-301753/>.
20. Як розпізнати експлуатацію дітей в Інтернеті. URL: <https://intent.press/expert/health/2024/yak-rozpiznati-eksplyuatsiyu-ditej-v-interneti/>.
21. Усе молодші діти стають жертвами сексуальних злочинів у інтернеті: як протидіяти? URL: <https://naglyad.org/uk/2024/04/30/use-molodshi-diti-stayut-zhertvami-seksualnih-zlochyniv-u-interneti-yak-protidiyati/>.
22. Провідні розробники штучного інтелекту зобов'язалися посилити заходи проти сексуального насильства над дітьми онлайн. URL: <https://ms.detector.media/internet/post/34753/2024->

04-24-providni-rozrobnyky-shtuchnogo-intelektu-zobovyzalyssa-posylyty-zakhody-proti-seksualnogo-nasylstva-nad-ditmy-onlayn/.

23. У Канаді шкільні ради подали до суду на платформи соцмереж за негативний вплив на дітей. URL: <https://ms.detector.media/sotsmerezhi/post/34559/2024-04-01-u-kanadi-shkilni-rady-podaly-do-sudu-na-platformy-sotsmerezh-za-negatyvnyy-vplyv-na-ditey/>.

24. Сексуальне насильство як зброя воєнного терору: що переживають українці, яких згвалтували росіяни. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/problema-seksualno-nasylstva-vid-chas-viyni-shcho-potribno-znati-301161/>.

25. Малиновська Т.М. Домашнє насильство: щодо змістовного наповнення терміна. *Наше право*. 2020. № 3. С. 85–91. DOI: https://doi.org/10.1007/978-981-10-6159-2_1.

26. Moraes C.L., Reichenheim M.E. Domestic violence during pregnancy in Rio de Janeiro, Brazil. *Int J Gynecol Obstet*. 2002. № 79 (3) P. 269–277.

27. Верховна Рада посилила відповідальність за домашнє насильство й сексуальні домагання: прийнято закон. URL: <https://sud.ua/uk/news/laws/301366-verkhovnaya-rada-usilila-otvetstvennost-za-domashnee-nasilie-i-seksualnye-domogatelstvo-prinyat-zakon>.

28. 16 днів проти насильства. URL: <https://cpmsd1kremenchuk.pl.ua/16-%D0%B4%D0%BD%D1%96%D0%B2-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8-%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0/>.

29. Проценко О.В. Запобігання насильству в сім'ї – особиста справа кожного! *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 1 (104). С. 287–293.

30. Порядок взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та/або насильству за ознакою статі. URL: <https://kotelevska-gromada.gov.ua/news/1655989003/>.

Надійшла до редакції 04.09.2024

Прийнято до опублікування 26.09.2024

References

1. Konstytutsiya Ukrainy [Constitution of Ukraine]. URL: <https://konstitutsiya.com.ua/st-2>. [in Ukr.].
2. Ponyattya nasył'stva, yoho vydy [The concept of violence, its types]. URL: <https://ldn.org.ua/useful-material/ponatta-nasył'stva-jogo-vidi/>. [in Ukr.].
3. Vitkovska, I. M., Potapenko, M. V. (2021) Domashnie nasył'stvo yak sotsialna problema v suchasni Ukraini [Home violence as a social problem in modern Ukraine]. *SOCIOPROSTIR : mizhdystsylinarnyi elektronnyi zb. nauk. prats z sotsiologii ta sotsialnoi roboty*. № 11. pp. 23–29. URL: <https://periodicals.karazin.ua/socioprostir/issue/view/1078/1394>. [in Ukr.].
4. Bilovol, O. (2021) Psykholohichne nasył'stvo yak vyd domashnoho nasył'stva [Psychological violence as a type of domestic violence]. *Kryminalne pravo*. № 4. pp. 215–221. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/4/34.pdf>. [in Ukr.].
5. Plutytska, K.M. (2018) Problemy kvalifikatsii fizychnoho domashnoho nasył'stva [Problems of qualification of physical domestic violence]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Yurydychni nauky*. № 3. pp. 112–117. [in Ukr.].
6. Kyfliuk, R.V. (2020) Osoblyvosti rozsliduvannya ta sudovoho rozghliadu kryminalnykh provadzen, poviazanykh z nasył'stvom v simi [Peculiarities of the investigation and trial of criminal proceedings related to violence in the family] : dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.09. Kyiv. 233 p. [in Ukr.].
7. Dudorov, O.O., Khavroniuk, M.I. (2019) Vidpovidalnist za domashnie nasył'stvo i nasył'stvo za oznakoiu staty [Responsibility for domestic violence and gender-based violence] : naukovopraktychnyi komentar novel Kryminalnoho kodeksu Ukrainy. Kyiv : Vaite. 288 p. [in Ukr.].
8. Moroz, O.B., Khatniuk, Yu.A. (2023) Rol' orhaniv natsional'noyi politysiyi v zapobihanni ta protydyi domashn'omu nasył'stvu [The role of National Police bodies in preventing and countering domestic violence]. *The RIGHT series. Issue 80: Part 1*, p. 513–521. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*. URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/01/80_part-1_Edit.pdf#page=513. [in Ukr.].
9. Hrytsanyuk, V. V. (2023) Osoblyvosti zapobihannya henderno zumovlenomu nasył'stvu v Ukraini [Peculiarities of prevention of gender-based violence in Ukraine. Public administration and social work], No. 2. Art. 46–51. URL: <https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/12503/1/%D0%93%D1%80%D0%B8%D1%86%D0%B0%D0%BD%D1%8E%D0%BA.pdf>. [in Ukr.].

10. Mokrytska, N.P. (2023) Deyaki pytannya nadannya sotsial'nykh posluh dlya osib, yaki postrazhdaly vid domashn'oho nasyt'stva [Some issues of providing social services for victims of domestic violence]. Scientific Bulletin 3 of Lviv State University of Internal Affairs, pp. 182–188. URL: <http://journals.lvduvs.lviv.ua/index.php/law/article/view/642/632>. [in Ukr.].
11. Protsenko, O.V. (2023) Problemni pytannya shchodo zapobihannya ta protydyi domashn'oho nasyt'stva ta nasyt'stva za oznakoyu stati v praktychniy diyal'nosti [Problematic issues regarding the prevention and counteraction of domestic violence and gender-based violence in practical activities], International scientific journal "Internauka". Series: "Legal Sciences", 2023, No. 6. URL: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2023-6-8945>. [in Ukr.].
12. Belov, M. V., Maksimova, M. K. (2023) Reahuvannya politseys'kymy na fakty vchynennya domashn'oho nasyt'stva. Poperedzhennya domashn'oho nasyt'stva [Reaction of police officers to the facts of domestic violence. Prevention of domestic violence], materials of X International Scientific and Practical Internet Conference, Art. 29–32. URL: <https://dspace.oduvs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/484aa209-8f5d-4e0b-9a22-1cb86b90a3c7/content#page=29>. [in Ukr.].
13. Naumenko, M.V. (2023) Povnovazhennya sub'yektiv, postrazhdalyykh vid domashn'oho nasyt'stva, prava na zakhyst [Powers of victims of domestic violence, rights to protection], Law and Society, No. 5, pp. 40–44. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/762fc11c-75db-4647-8da2-4829019855e9>. [in Ukr.].
14. Melnychenko, I.D. (2024) Vzayemodiya spetsial'nykh sub'yektiv shchodo zapobihannya seksual'nomu nasyt'stvu, pov'yazanomu zi zbroynym konfliktom v Ukrayini [Interaction of special subjects regarding the prevention of sexual violence related to the armed conflict in Ukraine], current issues in modern science 1 (19). URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/8537>. [in Ukr.].
15. Manuilova, K. V., Rudetska, P. A. (2023) Svitovyy dosvid krayin na mizhnarodno-pravovi aspekty shchodo domashn'oho nasyt'stva [World experience of countries on international legal aspects of domestic violence], Kyiv Law Journal, (2), 221–227. URL: <http://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/340>. [in Ukr.].
16. Zakon Ukrainy "Pro zapobihannya ta protydyu domashn'omu nasyt'stvu" [The Law of Ukraine "On Prevention and Combating Domestic Violence"]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>. [in Ukr.].
17. Martseniuk, L., Protsenko, O. (2023) Udoshkonalennya sutnosti ponyattya "domashnye nasyt'stvo" [Improving the essence of the concept of "domestic violence"]; Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, No. 2, 203–209. DOI: 10.31733/2078-3566-2023-2-203-209. [in Ukr.].
18. Konventsiya Rady Yevropy pro zapobihannya nasyt'stvu stosovno zhinok i domashn'omu nasyt'stvu ta borot'bu iz tsymy yavlyshchamy [Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence]. URL: <https://rm.coe.int/1680462546>. [in Ukr.].
19. Zhertvoyu seksual'noho nasyt'stva v interneti ye kozhna 8-ma dytna u sviti: pro zlochyny povidomyayut' shchosekundy [Every 8th child in the world is a victim of sexual violence on the Internet: crimes are reported every second]. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/kozhna-vosma-ditina-u-sviti-ye-zhertvoyu-seksualnogo-nasyt'stva-v-interneti-doslidzhennya-301753/>. [in Ukr.].
20. Yak rozpoznyaty ekspluatatsiyu ditey v Interneti [How to recognize child exploitation on the Internet]. URL: <https://intent.press/expert/health/2024/yak-rozpiznati-ekspluatatsiyu-ditey-v-interneti/>. [in Ukr.].
21. Use molodshi dity stayut' zhertvamy seksual'nykh zlochyniv u interneti: yak protydyaty? [Younger and younger children are becoming victims of sexual crimes on the Internet: how to counter it?] URL: <https://naglyad.org/uk/2024/04/30/use-molodshi-diti-stayut-zhertvami-seksualnih-zlochiniv-u-interneti-yak-protidiyati/>. [in Ukr.].
22. Providni rozrobnyky shtuchnoho intelektu zobov'yazalysya posylyty zakhody proty seksual'noho nasyt'stva nad dit'my onlayn [Leading developers of artificial intelligence have pledged to strengthen measures against online sexual abuse of children]. URL: <https://ms.detector.media/internet/post/34753/2024-04-24-providni-rozrobnyky-shtuchnogo-intelektu-zobovyazalysya-posylyty-zakhody-proty-seksualnogo-nasyt'stva-nad-ditmy-onlayn/>. [in Ukr.].
23. U Kanadi shkil'ni rady podaly do sudu na platformy sotsmerezha za nehatyvnyy vplyv na ditey [In Canada, school boards have sued social media platforms for harming children]. URL: <https://ms.detector.media/sotsmerezhi/post/34559/2024-04-01-u-kanadi-shkilni-rady-podaly-do-sudu-na-platformy-sotsmerezha-za-neg-ativnyy-vplyv-na-ditey/>
24. Seksual'ne nasyt'stvo yak zbroya voyennoho teroru: shcho perezhyvayut' ukraintsi, yakyykh zgvaltuvaly rosiyany [Sexual violence as a weapon of war terror: what Ukrainians who were raped by

Russians are going through]. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/problema-seksualno-nasilstva-vid-chas-viyni-shcho-potribno-znati-301161/>. [in Ukr.].

25. Malynovska, T.M. (2020) Domashnie nasyilstvo: shchodo zmistovnoho napovnennia termina [Domestic violence: regarding meaningful content of the term]. *Nashe pravo*. № 3. pp. 85–91. URL: https://doi.org/10.1007/978-981-10-6159-2_1. [in Ukr.].

26. Moraes C.L., Reichenheim M.E. Domestic violence during pregnancy in Rio de Janeiro, Brazil. *Int J Gynecol Obstet*, 79 (3) (2002), pp. 269–277.

27. Verkhovna Rada posylyla vidpovidal'nist' za domashnye nasyilstvo y seksual'ni domahannya: pryynyato zakon [The Verkhovna Rada increased responsibility for domestic violence and sexual harassment: the law was adopted]. URL: <https://sud.ua/uk/news/laws/301366-verkhovnaya-rada-usilila-otvetstvennost-za-domashnee-nasilie-i-seksualnye-domogatelstvo-prinyat-zakon>. [in Ukr.].

28. 16 dniv proty nasyilstva [16 days against violence]. URL: <https://cpmsd1kremenchuk.pl.ua/16-%D0%B4%D0%BD%D1%96%D0%B2-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8-%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0/>. [in Ukr.].

29. Protsenko, O.V. (2020) Zapobihannya nasyilstvu v sim'yi – osobysta sprava kozhnoho! [Prevention of violence in the family is everyone's personal matter!] *Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*, No. 1 (104), pp. 287–293. [in Ukr.].

30. Poryadok vzayemodiyi sub'yektiv, shcho zdiysnyuyut' zakhody u sferi zapobihannya ta protydyi domashn'omu nasyilstvu ta/abo nasyilstvu za oznakoyu stati [The order of interaction of subjects implementing measures in the field of prevention and counteraction of domestic violence and/or gender-based violence]. URL: <https://kotelevska-gromada.gov.ua/news/1655989003/>. [in Ukr.].

ABSTRACT

Larysa Martseniuk, Olena Protsenko. Fighting domestic violence: problems of theory and practice in Ukraine.

The authors considered the types of domestic violence. The authors analyzed the changes in modern legislation regarding the strengthening of the responsibility of persons both for committing domestic violence and for its concealment by persons who became aware of it. Particular attention is paid to the types of domestic violence that children may experience. Special emphasis is placed on the ability of parents to recognize the fact that a child has become a victim of violence on the Internet. In order to quickly respond to appeals by victims of domestic violence, it is necessary to organize the training of highly qualified specialists with internships abroad, at the state level, to study the best international practices in the field of combating domestic violence, including on the basis of gender. They must be able to effectively implement the mechanism of assistance to victims approved by the legislation of Ukraine – from the organization of emergency medical and psychological assistance, as well as to be able to assess the risks of the needs of the victim, as well as to organize the application of preventive measures or restrictive measures to offenders, bringing them to criminal liability.

Taking into account that the injured person or his representative can turn to the leadership of the local self-government or to the police or to the representatives of educational institutions, etc., it is very important that the employees of the listed institutions are competent and respond to the complaint of the injured person within 24 hours and contribute to the application of effective measures for his protection.

It is necessary to spread information as widely and as loudly as possible about what exactly domestic violence is and that victims should not be afraid of their abusers, but should report crimes to the appropriate authorities. Public awareness is promoted by various events popularizing this topic. For the sustainable formation in society of an intolerant attitude towards any violent patterns of behavior, a caring attitude towards the victims, first of all children, awareness of violence as a violation of human rights, it is necessary that public organizations, other interested individuals and legal entities regularly organize thematic information events.

Key words: domestic violence, gender-based violence, violence against children on the Internet, combating domestic violence.